नन्वेवमध्ययनयागादेर्वैयर्थ्यस्यादित्याशंक्येष्टापत्तिमाह छंदांसीति एषउपनिषत्प्रसिद्धःअथर्वामहामुनिर्महर्षिसंघोयानिपुराजगौतान्येवछंदांसिउपनिषद्रूपाणि नामनिश्चितं छादयंतिहवाएनंछंदांसिपापात्कर्मणइतिश्रुत्याछंदःशब्दनिर्वचनात् प्लवाह्येतेअदृढायज्ञरूपाइतिअथर्वणोपनिषदियज्ञानांपापाद्रक्षितुमसामर्थ्यदर्शनात्ब्रह्मविद्यार्थानांछंदसांमुख्यंछंदस्त्वंकर्मार्थानांतुगौणमितिभावः किंच उतअपि येपिअधीतवेदाःसोपनिषत्कंवेदंपाठतोर्थतश्चअधीतवंतस्तेपिनच्छंदोविदः यतःवेदवेद्यस्यऔपनिषदस्यपुरुषस्यतत्त्वंयाथात्म्यंनविदुःनजानंति अधेन्वाचरतिमाययैषवाचंशुश्रुवांअफलामपुष्पामिति पुष्पंहिफलंवाचःसत्यमितिश्रुतिश्चैतदाह सत्यंपरंब्रह्म ॥५०॥ छंदांसिनामेति द्विपदांमनुष्याणांमध्येवरिष्ठ तत्रसत्येब्रह्मणिविषयेछंदांसिवेदाःस्वच्छंदयोगेनस्वातंत्र्यसंबंधेनैवभवंति कर्मकांडार्थज्ञानवत्ब्रह्मकांडार्थज्ञानंनमध्येऽनुष्ठानांतरमपेक्षते तथाहि तद्धैतत्पश्यन्नृषिर्वामदेवःप्रतिपेदेहंमनुरभवंसूर्यश्चेतिश्रुत्यादर्शनसार्वात्म्ययोर्मध्येतिष्ठन्गायतीत्यादौतिष्ठतिगायत्योर्मध्येइवकार्यांतरंवार्यते तेनचज्ञातेनसत्येन चकारएवकारार्थे तेनैवेत्यर्थः छंदोविदोभवंतिनकर्ममात्रज्ञानेन तान्छंदोज्ञान्अधीत्यप्राप्यआर्याःवेदस्यवेद्यंवेदनीयंब्रह्मनगताइतिनअपितुगताःप्राप्ताएवेत्यर्थः एतेनतद्विज्ञानार्थंसगुरुमेवाभिगच्छेदित्यस्याःश्रुतेर

छंदांसिनामक्षत्रियतान्यथर्वापुराजगौमहर्षिसंघएषः॥छंदोविदस्तेयउतनाधीतवेदानवेदवेद्यस्यविदुर्हितत्त्वं॥५०॥छंदांसिनामद्विपदांवरिष्ठस्वच्छंदयोगेन भवंतितत्र॥छंदोविदस्तेनचतानधीत्यगतानवेदस्यनवेद्यमार्याः॥५१॥नवेदानांवेदिताकश्चिदस्तिकश्चित्त्वेतान्बुध्यतेवापिराजन्॥योवेदवेदान्नसवेदवेद्यंसत्येस्थितोयस्तुसवेदवेद्यं॥५२॥नवेदानांवेदिताकश्चिदस्तिवेद्येनवेदंनविदुर्नवेद्यं॥योवेदवेदंसचवेदवेद्यंयोवेदवेद्यंनसवेदसत्यं॥५३॥योवेदवेदान्सचवेदवेद्यंनतंविदुर्वेदविदोनवेदाः॥ तथापिवेदेनविदंतिवेदंयेब्राह्मणावेदविदोभवंति॥५४॥

कश्चित्तुएतान्वेदान्रहस्यप्रतिपादकान्चित्तशुद्ध्यतिशयाद्बुध्यते योव्युत्थितःतत्त्वमसिवाक्यार्थानुसंधातावावेदान्वेदससविकल्पकःनिर्विकल्पकंवेद्यं सर्ववृत्तिलयेप्रकाशमानंब्रह्मनवेदकिंतुसत्येसर्ववृत्तिबाधावधिभूतेप्रत्यक्चैतन्येस्थितएवनिर्विकल्पकंसुखंवेद ॥५२॥ इममेवार्थंभंग्यंतरेणाह नेति वेदानांवेद्यानामहंकारादीनामचेतनानांमध्येकश्चिद्वेदितानास्ति अतोहेतोःवेद्येनचेतसावेदंवेदबोध्यमात्मानंनविदुः नापिवेद्यंअनात्मानमपिनविदुः आत्माऽनात्माचनजडस्यविषयावित्यर्थः ननुजडयाधीवृत्त्याआत्माज्ञायतएव दृश्यतेवध्ययाबुध्येतिश्रुतेरित्याशंक्याह वेदंआत्मानंयोवेदसएववेद्यमनात्मानंसर्ववेद आत्मप्रभवत्वात्सर्वस्य यस्तुबहिर्मुखःवेद्यंअनात्मानंवेदससत्यंब्रह्मनवेद तथाचश्रुतीभवतः आत्मनोवाअरेदर्शनेनश्रवणेनमत्याविज्ञानेनेदंसर्वंविदितं परांचिखानिव्यतृणत्स्वयंभूस्तस्मात्पराङ्पश्यतिनांतरात्मन्निति व्यतृणत्हिंसितवात् ॥ ५३ ॥ किंच यश्चिदात्मासर्वेषांप्रत्यक्त्वेनप्रसिद्धः वेदान्वेदयंतितेवेदाःतान्प्रमाणानिवेदसएववेद्यंप्रमेयमपिवेदनतुतानिवेद्यंविदुःजडत्वात् तंचप्राणस्यप्राणमुतचक्षुषश्चक्षुःश्रोत्रस्यश्रोत्रंमनसोयेमनोविदुरितिप्राणादीनांप्रवर्तकत्वेनप्रसिद्धं वेदाःप्रमाणानिवेदविदःप्रमातारश्चनविदुः यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेतितस्यवाङ्मनसातीतत्वश्रुतेः यद्यप्येवंतथापिवेदंवेदितारमात्मानंवेदेनैवप्रमाणेनअहंब्रह्मास्मीत्यादिनाविदंतिजानंति केते येब्राह्मणाःवेदविदोवेदंपाठतोऽर्थतोऽनुष्ठानतश्चविदंतितेवेदविदः अध्ययनयज्ञादिनासंस्कृतचित्ताएववाक्यादात्मानंलक्षणयाजानंतिनत्वन्येइत्यर्थः॥५४॥

Digitized by Google